

KS. MATEUSZ RAFAŁ POTOCZNY

Wydział Teologiczny

Instytut Nauk Teologicznych Uniwersytetu Opolskiego

LITURGICZNA INICJACJA MŁODZIEŻY POKOLENIA „MILLENNIALSÓW PLUS” PERSPEKTYWY I PRÓBA AKOMODACJI

Słowa kluczowe: liturgia, młodzież, millenialsi, inicjacja liturgiczna, sekularyzacja.

1. Wprowadzenie. 2. Dziedzictwo sekularyzacji XX w. 3. Ta dzisiejsza młodzież... 4. Życie liturgiczne młodzieży jako wypadkowa szerszego procesu. 5. Perspektywy. 6. Zakończenie

1. WPROWADZENIE

W przestrzeni katechetycznej dość często używa się sformułowania, które w kontekście teologicznego przyczynku naukowego może wydać się lapidarne. Mimo tego, warto przywołać je w pierwszych słowach niniejszego artykułu, gdyż może okazać się ono kluczowe w dalszym dyskursie. Chodzi mianowicie o stwierdzenie typu: „liturgia jest podstawową przestrzenią życia Kościoła”. Prawda zawarta w tym pozornie banalnym zdaniu jest łatwa do zweryfikowania. Od najdawniejszych bowiem czasów to właśnie na liturgii kształtowało się to wszystko, co stanowiło o tożsamości uczniów Jezusa Chrystusa. Zanim zrodziły się dyskursywne systemy, ujmujące wiarę w skomplikowaną często siatkę dogmatyczno-apologetyczną, to właśnie liturgia była miejscem weryfikacji ortodoksji wiary oraz synapsą przekazującą jej najistotniejsze przesłanie. Choć czasy się zmieniały, chociaż wzajemne relacje między religią i kulturą ludzkich społeczności wciąż przynosiły nowe wyzwania, liturgia Kościoła zachowała swoje istotne funkcje, streszczone w soborowym stwierdzeniu: „źródło i szczyt działalności Kościoła” (por. KL 10).

Niniejszy artykuł stanowi refleksję nad zarysowanym w tytule kontekstem życia liturgicznego młodzieży w początkach XXI w. W dalszej części podejmuje również próbę odniesienia jej do *kairosu* Kościoła w jego *hic et nunc*.

2. DZIEDZICTWO SEKULARYZACJI XX W.

Nie ulega wątpliwości, że od Soboru Watykańskiego II temat relacji młodzieży do liturgii lub szerzej – wiary, wciąż powraca do wewnątrzkościelnej debaty. Pasterze Kościoła, wraz z niezliczonymi liderami wspólnot chrześcijańskich, wciąż zastanawiają się nad wypracowaniem skutecznej ścieżki katechetycznej, która zawocowałaby prawdziwą i efektywną ewangelizacją młodego pokolenia¹. Zarówno millennialsi², jak również ich dzieci, zwane w niniejszym studium pokoleniem „millenialsów plus”, coraz częściej jawią się bowiem jako obojętni, a nawet wrogo nastawieni do spraw związanych z szeroko pojętą religijnością. W praktyce oznacza to, z jednej strony, podejmowanie wzmożonych działań duszpasterskich, skierowanych do młodzieży. Z drugiej jednak strony, coraz częściej pojawia się zniechęcenie i rozczarowanie, które sprawia, że obraz młodzieży, jaki noszą w sobie duszpasterze i katecheci przypomina ten, spotykany w wypowiedziach wielkich starożytnych mędrców, wylewających oceany łez nad stanem młodego pokolenia. Jeden z popularnych i często przytaczanych cytatów, streszczający myśl wielu starożytnych, brzmi zadziwiająco znajomo:

Nasza młodzież ma dziś silne pragnienie luksusu, ma złe maniery, pogardza władzą i autorytetem, brak im poszanowania dla starszych. Wolą zajmować się bzdurami zamiast nauki. Młodzież nie wstaje z szacunkiem, gdy starszy wchodzi do pokoju. Sprzeciwiają się rodzicom i zabierają głos w towarzystwie starszych. Tyranizują swoich nauczycieli³.

Powyższa narracja, poprzez swoje starożytne zakorzenienie, może sprawić, że do zgłaszanych problemów dotyczących młodzieży zaczniemy podchodzić z dystansem: widocznie w każdym pokoleniu ludzie zwykli mawiać „za naszych czasów było lepiej”. Jednakże nie ulega wątpliwości, że pod koniec XX w., nastąpiła niespotykana dotąd zmiana w odniesieniu młodzieży do spraw związanych z wiarą oraz ze zrozumieniem potrzeby uczestnictwa w liturgii Kościoła. Taki stan

¹ Zob. J. Kochel, *Lekcja religii szansa dla ewangelizacji*, Polonia Sacra 22 (2018) 2/51, 19–39, DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/ps.2498>; A. Offmański, *Nowa ewangelizacja w służbie wiary*, Colloquia Theologica Ottoniana 1 (2014), 94.

² Termin ten, obok innych (np. pokolenie Y, Generation Next, Net Generation, MTV Generation, Boomerang Generation, Peter Pan Generation, Echo Boomers, Trophy Kids), odnosi się do pokolenia ludzi urodzonych między rokiem 1982 a 2003, przy czym zarysowane ramy czasowe należy traktować umownie. P. Kisiel, *Millennialsi – nowy uczestnik życia społecznego?*, Studia Socialia Cracoviensia 8 (2016) 1/14, 84–85, DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/scc.1879>.

³ Cyt. za: E. Karmolińska-Jagodzik, *Rozmowy młodzieży z rodzicami. Narracja z perspektywy młodzieży*, Studia Edukacyjne 45 (2017), 153–183. Autorka, jak zresztą wielu innych, niesłusznie przypisuje ów cytat Sokratesowi. W świetle badań wydaje się, że ów cytat jest parafrazą myśli działającego na przełomie XIX i XX w. badacza Kennetha J. Freemana, który w podobnym tonie komentował platońskie oceny sytuacji starożytnej młodzieży: „the counts of the indictment are luxury, bad manners, contempt for authority, disrespect to elders, and a love for chatter in place of exercise. [...] Children began to be the tyrants, not the slaves, of their households. They no longer rose from their seats when an elder entered the room; they contradicted their parents, chattered before company, gobbled up the dainties at table, and committed various offences against Hellenic tastes, such as crossing their legs. They tyrannised over the paidagogoi and schoolmasters”, K.J. Freeman, *Schools of Hellas. An Essay on the Practice and Theory of Ancient Greek Education from 600 to 300 B.C.*, London 1907, 74.

rzeczy z całą pewnością wiąże się z ogólnym wzrostem sekularyzacji społeczeństw, uznawanych dotąd za katolickie. Janusz Mariański, zauważając ten problem, wskazuje na fakt, że w społeczeństwach pluralistycznych, w których ścierają się różne organizacje usiłujące zagospodarować przestrzeń religijną, przynależność wyznaniowa staje się sprawą wolnego wyboru. Taki stan rzeczy prowadzi z kolei nie tylko do kryzysu religii, ale również do kryzysu Boga. Ponadto sekularyzacja w wymiarach społecznych zmienia kształt i znaczenie religii w życiu prywatnym, która staje się tu jedynie indywidualnym wyborem⁴. To z kolei prowadzi do ogólnego osłabienia więzi młodzieży z Kościołem, z liturgią i w wielu przypadkach do autentycznego kryzysu wiary.

Aderito Gomes Barbosa, odwołując się do refleksji papieża Pawła VI, zwraca uwagę na fakt, że sekularyzacja stała się w naszych czasach nieodwracalnym faktem historycznym i aktualnym. Ponadto, od drugiej połowy XX w. sekularyzacja zaczęła przyjmować postać bardziej negatywną niż pozytywną, a kultura zaczęła popadać w nurt laicyzmu, w którym najwyższym dążeniem człowieka jest samorealizacja. Taki kontekst sprawia, że współczesnemu człowiekowi zwyczajnie brakuje czasu i miejsca na myślenie typu transcendentnego⁵. Gdy w 2002 r. ówczesny prymas Belgii, kard. Godfried Daneels († 2019) kierował do katolickich dziennikarzy z Polski takie słowa: „Któregoś dnia zetkniemy się z sekularyzacją, także w Polsce, gdyż jest to nieuniknione. Jest ona bowiem przebudzeniem w świadomości człowieka przekonania, że wszystko może sam, że nie potrzebuje Boga”⁶, mogliśmy się oburzać. Fakt jednak jest taki, że Polska nie stanowi zielonej wyspy na zsekularyzowanym oceanie zapominającego o Bogu świata. Wydarzenia ostatnich lat, a nawet miesięcy (tzw. „strajki kobiet”, w których duży procent uczestników to ludzie młodzi), nie pozostawiają złudzeń: sekularyzacja stała się udziałem polskiej młodzieży.

Zdaniem Salvatore Currò, sygnalizowany problem w globalnej skali całego Kościoła został dostrzeżony przez pasterzy. W duszpasterstwie młodych pojawiły się w związku z tym dwie tendencje. Pierwsza uprzywilejowuje liturgiczne wychowanie młodzieży, swoistą inicjację, w której szczególną uwagę przykładą się do objaśniania obrzędów i tekstów liturgicznych, kształtowania postaw niezbędnych do autentycznego uczestnictwa w liturgii. Zwraca się tu również uwagę na liturgiczną formację w katechezie oraz na inicjatywy paraliturgiczne, które mają na celu stać się przygotowaniem do właściwej liturgii, zwłaszcza eucharystycznej. Druga tendencja, o której wspomina autor, koncentruje się na konieczności odnowy liturgii i dostosowania do niej tekstów i obrzędów liturgicznych, w taki sposób, by lepiej wyrażały one doświadczenie młodzieży⁷.

⁴ J. Mariański, *Sekularyzacja jako megatrend społeczno-kulturowy*, *Relacje Międzykulturowe* 1 (2017) 1, 241–242.

⁵ A. Gomes Barbosa, *Głoszenie Jezusa Chrystusa młodzieży jako problem inkulturacji wiary*, *Communio* 11 (1991) 2, 49.

⁶ <https://info.wiara.pl/doc/144472.Sekularyzacja-nieunikniona-ale-oczyszczajaca> (dostęp: 5.03.2021).

⁷ S. Currò, *Giovani e liturgia*, https://www.notedipastoralegiovani.it/index.php?option=com_content&view=article&id=6978:giovani-e-liturgia&catid=469&Itemid=1055 (dostęp: 28.02.2021).

Z całą pewnością obie tendencje mają wspólny cel: doprowadzić młodego człowieka do wiary i w konsekwencji do zaangażowania się w liturgiczne życie Kościoła. Wydaje się jednak, że zasygnalizowana przez Currò pierwsza droga, jest bardziej pewna i skuteczna. Doświadczenie duszpasterskie uczy bowiem, że ingerencja w strukturę liturgii i próba jej „umłodziejowania” bardzo często staje się początkiem infantylizacji liturgii, a niejednokrotnie nawet jej desakralizacji.

Tymczasem młodzież chce być traktowana poważnie. Nie potrzeba uciekać się do tanich środków marketingowych, aby zachęcić do wiary i liturgii. Relacja budowana na pop-liturgii zazwyczaj okazuje się nietrwała i szybko prowadzi do zniechęcenia i rozczarowania. Pytaniem otwartym pozostaje kwestia drogi dotarcia do umysłów, serc i przekonań młodych ludzi.

Właściwie w całym Kościele od lat podejmuje się próby zafascynowania liturgią młodych jego członków. W skali *micro* różnego rodzaju stowarzyszenia, grupy modlitewno-liturgiczne z całą pewnością pomagają ukształtować elitę liturgicznego życia młodego kwiatu Kościoła. Również w skali *macro*, przepełnione entuzjazmem i radością wydarzenia, takie jak Światowe Dni Młodzieży, pokazują, że młodzi ludzie, gromadzący się na świętowaniu wiary, mają pragnienie życia liturgią; chcą liturgii, która odnosiłaby się do ich życia. Jednakże i w tym kontekście powstaje pytanie: jak sprawić, aby liturgia stała się elementem tożsamości współczesnej młodzieży?

3. TA DZISIEJSZA MŁODZIEŻ...

Z całą pewnością o młodzieży trzeba mówić pozytywnie: bez względu na epokę, szerokość geograficzną czy okoliczności życia, w młodym pokoleniu należy dostrzegać dobro. Niemniej jednak w odniesieniu do liturgii, pozytywne mówienie o młodzieży nie jest sprawą prostą. Wielu polskich duszpasterzy i katechetów na co dzień zmagają się przecież z tworzeniem oferty duszpasterskiej, która stałaby się na tyle atrakcyjna dla młodych ludzi, by podjęli wyzwanie i ze świata wirtualno-cyfrowego pozwolili zaprosić się do źródła niezmiennych i uniwersalnych wartości płynących z wiary i liturgii Kościoła.

Zastanawiając się nad liturgiczną ofertą dla młodych, trzeba najpierw zdać sobie sprawę z kilku cech charakteryzujących młodego człowieka pierwszego ćwierćwiecza XXI w. Z punktu widzenia obserwatora rzeczywistości (bez doświadczenia psychologicznego) można zawrzeć je w kilku słowach kluczach:

- Świat cyfrowo-wirtualny: wszechobecna technika sprawiła, że podstawową przestrzenią życia młodzieży jest dziś świat wirtualny, oparty nie na relacjach *osoba – osoba*, ale *osoba – smartfon – osoba*, a nawet jednokierunkowa relacja *osoba – smartfon*. Takie układy społeczne, nawet gdy dotyczą między-ludzkich odniesień, wydają się o wiele łatwiejsze niż realne. W świecie wirtualnym człowiek ma niejako władzę nad drugim, z której może skorzystać, chociażby wyłączając video rozmowę w momencie, gdy zaczyna przybierać ona niechciany przez niego obrót, lub też gdy zwyczajnie jest nią znudzony⁸.

⁸ Ciekawego doświadczenia cyfrowo-wirtualnego życia towarzyskiego doświadczyłem kilka lat

- *Microwave generation*⁹: ta cecha charakterystyczna wiąże się z poprzednią. Otóż wszechobecna technologia nauczyła ludzi otrzymywać wszystko szybciej, w momencie, na zasadzie mikrofalówki, która w kilkadziesiąt sekund tworzy z mrożonki czy innego półproduktu niemal pełnowartościowy posiłek. Dotyczy to zarówno sfery materialnej, jak i osobowościowej, a nawet duchowej. Młody człowiek, wyrosły w towarzystwie wciąż bardziej innowacyjnych nowinek technologicznych, nie ma czasu na bycie cierpliwym – chce wszystko mieć od razu, w jednym momencie: zakupy, posiłek, relacje...
- Przewrażliwienie: współczesna kultura, w której najwyższym dążeniem człowieka jest wspomniana wyżej samorealizacja, sprawia, że człowiek sam dla siebie staje się centrum wszechświata. W takim kontekście wrażliwa i podatna na zranienia sfera emocji młodego człowieka, staje się coraz bardziej obwarowana wewnętrznymi zahamowaniami. Wszelkie wymagania, które stają w sprzeczności z własnymi planami i oczekiwaniami, niejednokrotnie wzbudzają w nim niechęć, lęk, frustrację, a nawet agresję. Zauważalny staje się brak równowagi emocjonalnej, która powinna wyrażać się m.in. w zachowaniu proporcji między naiwną spontanicznością w wyrażaniu uczuć a ich negowaniem¹⁰.
- Wrażliwość: nie ulega wątpliwości, że obok sygnalizowanego przewrażliwienia, współczesna młodzież charakteryzuje się również szczególną wrażliwością. Wskazuje na to fakt, że młodzi ludzie bardzo mocno identyfikują się z działaniami na rzecz np. pokoju, ekologii czy praw mniejszości. Przemysław Kisiel, analizując sytuację wspomnianych już *millenialsów*, zauważa, że ich sposób myślenia „w znacznym stopniu ukształtowały i nadal kształtują wydarzenia związane z terroryzmem (w tym atak 11 września, ale również późniejsze ważne wydarzenia w Europie), światowym kryzysem ekonomicznym, a także problematyką ekologiczną; zjawiskiem głodu na świecie”¹¹. Wydaje się, że podobne elementy impregnują również sposób myślenia pokolenia, które następuje po opisywanym przez Kisielea.

temu w Singapurze, gdzie zaproszony przez dwoje młodych ludzi na kolację, byłem pozostawiony sam sobie – gospodarze zajęci byli czatowaniem na jednym popularnym tam portalu społecznościowym. Po kilku kwadransach, zwróciłem uwagę na zadziwiający brak konwersacji między dwojgiem ludzi, którzy w niedalekiej przyszłości mieli zamiar założyć rodzinę. Odpowiedź na moje wątpliwości była co najmniej zaskakująca: otóż moi młodzi towarzysze, z uśmiechami na twarzach, jednocześnie przyznali, że rozmawiają... pisząc (*sic!*). Chociaż ta sytuacja zaistniała w zupełnie innym niż polski kontekście, wydaje się, że również nad Wisłą ów trend na dobre się zadamowił.

⁹ Terminem *microwave generation* posługują się od wielu lat w dydaktyce i w duszpasterstwie. Okazuje się, że równoległe wszedł on również do użytku w innych środowiskach. Interesujące refleksje dotyczące zagadnienia czytelnik znajdzie w: S.K. Jones, *The Microwave Generation: A Tragic Phenomenon Of Non-Achievers*, <https://www.modernghana.com/news/783744/the-microwave-generation-a-tragic-phenomenon-of.html> (dostęp: 2.02.2021).

¹⁰ Por. G. Godawa, *Emocjonalne dojrzewanie dzieci i młodzieży w medialnym społeczeństwie*, *Studia Socialia Cracoviensia* 5 (2013) 2, 121, 124.

¹¹ P. Kisiel, art.cyt., 87.

- Zwycięstwo: popularna we współczesnym świecie motywacja i automotywyacja sprawiają, że młody człowiek coraz częściej zaczyna wierzyć, że jest stworzony do zwycięstwa – bez względu na okoliczności życia. Przegrać to w pewien sposób dokonać samoanihilacji, i dlatego trzeba wygrywać za wszelką cenę.
- Wyobcowanie, zagubienie i niepewność: Lucyna Myszka zauważa, że różne czynniki sprawiają, że młodzi ludzie tracą dziś poczucie bezpieczeństwa. Autorka zwraca uwagę na fakt, że taka sytuacja „może utrudniać młodym jednostkom dokonywanie wyborów, których lista wynikająca z ich okresu rozwojowego, jest stosunkowo długa. W związku z czym młodzi ludzie coraz częściej odczuwają strach, niezdecydowanie oraz nieustannie poszukują swojej drogi życiowej. Z pewnością tego typu okoliczności mają odzwierciedlenie w kreowaniu tożsamości i odnajdywaniu własnych identyfikacji. Młodzież przeżywająca problemy z odnalezieniem godnych do naśladowania autorytetów, stabilnych znaczeń i systemów wartości, opracowuje własne strategie umożliwiające jej przetrwanie”¹².
- Konsumizm i hedonizm: autorzy od wielu lat zwracają uwagę na fakt, iż w społeczeństwach dobrobytu coraz częściej brakuje miejsca na wartości wyższe¹³. Chociaż stwierdzenie to straciło nieco na aktualności, to jednak w kwestiach religijnych sygnalizowany proces jest wciąż zauważalny.

Powyższy katalog cech charakteryzujących współczesną młodzież z całą pewnością mógłby być rozbudowany, zwłaszcza o elementy pozytywne. Wydaje się jednak, że na potrzeby niniejszego opracowania zaszygnalizowany zbiór stanowi wystarczającą bazę pogładową. I choć z pozoru powyższe zestawienie szkicuje negatywny obraz młodego człowieka, w rzeczywistości chodzi tu o wykazanie płaszczyzn, które mogą stanowić wyzwanie duszpasterskie w kwestii liturgicznej inicjacji młodego pokolenia chrześcijan. Warto zaznaczyć, że podejmując dyskusję na temat relacji współczesnego młodego człowieka do spraw najważniejszych, dotyczących istoty naszej wiary, naszego człowieczeństwa i życia, trzeba zdawać sobie sprawę, że okoliczności życia, które ukształtowały takie właśnie postawy wymagają nieco innego niż w przeszłości podejścia.

4. ŻYCIE LITURGICZNE MŁODZIEŻY JAKO WYPADKOWA SZERSZEGO PROCESU

Liturgiczne duszpasterstwo młodzieży cechuje się swoistą dynamiką, która w wyjątkowy sposób napędzana jest wydarzeniami globalnymi, głównie wspomnianymi już Światowymi Dniami Młodzieży. Na fali takich bowiem wydarzeń podejmuje się zazwyczaj szereg inicjatyw, które mają sprawić, by entuzjazm i radość

¹² L. Myszka, *Autoidentyfikacje współczesnej młodzieży – przyczynek do dyskusji na temat: Młodzież, czyli kto?*, Kultura – Społeczeństwo – Edukacja 2 (2013) 4, 146.

¹³ Por. A. Gomes Barbosa, art.cyt., 50.

wiary młodych nie stał się jedynie historycznym wspomnieniem, ale pozytywnie stymulował duszpasterstwo. Wypracowywane przy okazji metody liturgiczne próbuje się coraz częściej aplikować także w życie liturgiczne młodzieży w parafiach. Czy jednak to wystarczy, by stała relacja młodzieży do liturgii Kościoła stała się szczerą, otwartą i pełną miłości?

Aby podejmowane wysiłki okazały się skuteczne, konieczne wydaje się potraktowanie sprawy relacji młodych do liturgii w nieco szerszym kontekście. Nie można bowiem pominąć relacji młodych do szeroko pojętej wiary, a nawet religii w ogóle, których liturgia jest – w pewnym sensie – najważniejszą wypadkową. Oddalenie młodzieży od liturgii to konsekwencja oddalenia od wiary i Kościoła. Przecież liturgia jako celebrowanie tajemnic naszej wiary już w punkcie wyjścia tę wiarę zakłada. Z kolei sama wiara jest pierwszym warunkiem owocnego uczestnictwa w liturgii.

Wydaje się, że skuteczne duszpasterstwo liturgiczne powinno w punkcie wyjścia zdać sobie sprawę z sygnalizowanej powyżej sekularyzacji. Aktualny prymas Belgii kard. Josef De Kesel w 2016 r. powiedział: „Musimy z całego serca zaakceptować kulturę, w której przyszło nam pełnić naszą misję: kulturę pluralistyczną, zsekularyzowane społeczeństwo”¹⁴. Wydaje się, że słowa te – chociaż trudne – dotyczą niezwykle istotnego zagadnienia oraz są jak najbardziej aktualne. Przecież akceptacja nie oznacza pogodzenia się z sytuacją, ale jest koniecznym punktem wyjścia w ukierunkowaniu duszpasterstwa, także liturgicznego. Akceptacja obecnej także w polskim kontekście sekularyzacji może ukierunkować optykę patrzenia na rzeczywistość i w konsekwencji pomóc sprawić, by liturgia Kościoła stała się istotnym wymiarem młodego pokolenia chrześcijan.

Interesujący jest fakt, że już papież Paweł VI zwracał uwagę na dramat, jakim jest dziś rozdziewek między Ewangelią a kulturą (por. EN 20). Współczesna kultura, w której niegdyś zarówno wiara, jak i liturgia były istotnymi elementami, zatraciła swą dawną prostotę: w przeszłości zasadniczo nie potrzeba było stawiać pytań o Boga, bo był On oczywistością, ateizm zaś był anomalią. Obecnie sytuacja wygląda do góry odwrótnie¹⁵.

W tym ujęciu łatwiej zrozumieć sytuację życia wiary młodego człowieka i wskazać elementy swoistego wyobcowania, które z kolei kształtują jego podejście m.in. do liturgii. Jeśli współczesny stechnicyzowany świat sprawia, że człowiek traci sensowność religijności, to musi mieć to swoje konsekwencje także w odniesieniu do liturgii. Brak tej sensowności skutkuje bowiem zmianami w odniesieniu do istotnych czynników kształtujących liturgię. Za Martinem Klöckenerem owe zmiany możemy ująć w następujących punktach:

- a. Odniesienie do Boga: liturgia jest przestrzenią zwiastowania i celebrowania Trójjedyne Boga. Tymczasem obraz Boga u młodych często nie opiera się na ich doświadczeniu wiary, ale wpływają na nich inne czynniki (religie, filozofie, media *etc.*). W związku z tym obraz ów niejednokrotnie stoi w opo-

¹⁴ Prymas Belgii: zaakceptować zsekularyzowane społeczeństwo (Radio Watykańskie, 13 XI 2016), <http://gosc.pl/doc/3550432.Prymas-Belgii-zaakceptowac-zsekularyzowane-spoleczenstwo> (dostęp: 5.03.2021).

¹⁵ Por. A. Gomes Barbosa, *art.cyt.*, 49, 52.

- zycji do przekazu chrześcijańskiego, co wywiera negatywny wpływ na rozumienie przez młodych liturgii.
- b. Relacja do Pisma Świętego: liturgia opiera się na Biblii. Tymczasem wydarzenia biblijne coraz częściej są dla młodego człowieka obce i niezrozumiałe. Dlatego też tradycyjna liturgia tak często nie przyciąga młodzieży.
 - c. Relacja do nauki wiary Kościoła: wiele wyrażen doktrynalnych przekazywanych w liturgii pozostaje dla młodych obcymi i w konsekwencji liturgia jako taka bywa przez nich odrzucana.
 - d. Relacja do tradycyjnych form duchowości, modlitwy i pobożności ludowej, również ta kwestia naznaczona jest niezrozumieniem i wydaje się nie pasować do wykazanych wcześniej elementów życia młodego człowieka.
 - e. Relacja młodych do wspólnoty chrześcijańskiej, zwłaszcza osób duchownych: liturgia jest coraz mniej atrakcyjna także przez osłabienie tej właśnie relacji, na co wpływają przede wszystkim przekazy medialne, zwłaszcza nagłaśniające skandale z udziałem osób duchownych albo prezentujące Kościół i jego liturgię jako zwyczajny skansen¹⁶.
 - f. Nabyty brak cierpliwości: sygnalizowana wyżej cecha zawarta w stwierdzeniu *microwave generation* sprawia, że młody człowiek także w kwestiach związanych z wiarą i liturgią nie potrafi czekać – wszystko ma być podane od razu. Przypomina się tu postawa Narodu Wybranego, który zniecierpliwiony zbyt długim, jego zdaniem, przebywaniem Mojżesza na Synaju, postanowił wziąć sprawy w swoje ręce, co ostatecznie okazało się dramatyczne w skutkach (por. Wj 32)¹⁷.

Powyższe elementy są jedynie przykładami całej mozaiki zależności, która sprawia, że młodzi ludzie, chociaż niosą w sobie niezwykle wielki potencjał dobra i wrażliwości, czują się często w liturgii wyobcowani i nie zawsze potrafią się z nią utożsamiać. Nie chodzi więc o to, że dzisiejsza młodzież jest gorsza od tej z czasów ks. Franciszka Blachnickiego, ale o to, że jej konkretny *kairos* jawi się jako ostrożnie-niesprzyjający.

5. PERSPEKTYWY

Powyższe rozważania w syntetyczny sposób ukazują kontekst życia i wiary współczesnej młodzieży – późnego pokolenia millenialsów oraz ich dzieci, tj. „millenialsów plus”. Z teologicznego i duszpasterskiego oglądu sytuacji ów kontekst nie napawa optymizmem. Wydaje się jednak, że to, co na pierwszy rzut oka jawi się

¹⁶ Por. M. Klöckener, *Les jeunes et la liturgie: un rapport d'aliénation*, La Maison-Dieu 179 (1989), 118–139.

¹⁷ Por. S.K. Jones, *The Microwave Generation: A Tragic Phenomenon Of Non-Achievers*, <https://www.modernghana.com/news/783744/the-microwave-generation-a-tragic-phenomenon-of.html> (dostęp: 2.02.2021).

jako trudna do pokonania przeszkoda, w rzeczywistości może okazać się epokową szansą, która sprawi, że również pokolenie młodych progu XXI w. odnajdzie w liturgii źródło swojego duchowego DNA. Patrząc na kontekst i uwarunkowania życia młodego pokolenia chrześcijan, można wysunąć pewne propozycje, które – chociaż pochodzą z refleksji teoretycznej – być może pozwolą lepiej ogarnąć praktyczną stronę liturgicznej inicjacji młodzieży i dokonać swoistej liturgicznej akomodacji. Część poniższych perspektyw zaproponował już w 1989 r. wspomniany wyżej Martin Klöckener, jednak wydają się one wciąż niezwykle aktualne. Należy jednak zauważyć, że każdą z nich powinno się rozumieć w kontekście pytania: jak wykorzystać potencjał pokolenia millenialsów plus w duszpasterstwie liturgicznym?

Jako punkt wyjścia warto obrać odnowę katechezy liturgicznej, która wprowadziłaby młodych nie tylko w kwestie liturgii w wąskim znaczeniu, ale również w przestrzeń całości wiary¹⁸. Należy przy tym pamiętać, że skuteczność takiej katechezy zasadza się na tym, by nie tylko uczyć zasad wiary w sposób metodologicznie poprawny, uwzględniając przy tym doświadczenie ludzkie, ale także posługiwać się językiem zrozumiałym i przemawiającym do młodego człowieka. Należy więc zadać sobie pytanie, na ile tradycyjne formuły kaznodziejskie, tak często spotykane w naszych kościołach, trafiają do młodzieży? Być może nadszedł czas, aby zarówno w katechezie liturgicznej, jak i w samym przepowiadaniu być bardziej sobą¹⁹. W tym wszystkim nie należy jednak zapominać, że głoszone słowa nie mogą być jedynie „balsamem dla ucha słuchacza”, chodzi o to, aby zawierały one autentyczny przekaz wiary²⁰. Warto więc posługiwać się wszelkimi środkami, które ułatwią komunikację z pokoleniem ludzi obrazu. Czynie tak już syryjscy ojcowie Kościoła – i ich katecheza była niezwykle skuteczna; może i w naszym kontekście warto sięgnąć do tego dziedzictwa?²¹. Ponadto, duszpasterze i katecheci nie powinni się bać wykorzystywania nowoczesnych środków, które pozwolą dotrzeć w samo serce świata, w jakim żyją młodzi: cyfryzacja niekoniecznie musi prowadzić na manowce wiary i liturgii, ale może przyczynić się do ich lepszego zrozumienia i ostatecznie przyjęcia. A zatem, wszelkie aplikacje pogłębiające liturgiczne przesłania biblijne, mini-katechezy lub wykłady mistagogiczne zamieszczane w serwisach społecznościowych typu YouTube, homiletyczne wykorzystanie obrazu – to wszystko jest szansą na dotarcie do młodego człowieka. Konieczne jest jednak wykorzystanie tych środków w sposób mądry i roztropny²².

¹⁸ M. Klöckener, art.cyt., 141.

¹⁹ Niestety chyba jeszcze za często zdarza się, że głoszący kazanie kapłan zdaje się być kimś innym niż jest w rzeczywistości. Nienaturalny ton, słownictwo i tzw. „styl kaznodziejski” tworzą dziś sporą barierę między głoszonym słowem a percepcją młodego człowieka.

²⁰ Por. C. Giraud, *Ascolta, Israele! Ascolta, Signore! Teologia e spiritualità della Liturgia della Parola*, Libreria Editrice Vaticana 2008, 101–102.

²¹ Więcej na temat obrazowego języka syryjskich ojców Kościoła czytelnik znajdzie w: M.R. Potoczny, *Słowo, które staje się obrazem, w tradycji chrześcijan syryjskich*, *Teologia i Człowiek* 37 (2017) 1, 169–188, DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2017.009>; tenże, *The Theological Significance of Analogy Language in the Teaching of Syriac Fathers and Its Impact on Theology of Today*, *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 19/ (2020) 57, 32–45.

²² Ciekawą intuicję duszpasterską spotkałem kiedyś w jednym z niewielkich kościołów w Azji

W liturgicznym duszpasterstwie młodzieży nie można bać się stosowania katechezy porównawczej²³. Ukazując poprawną liturgię Kościoła w zestawieniu z innymi systemami religijnymi, można wzbudzić w młodym człowieku autentyczny zachwyt nad pięknem liturgii Kościoła, jej znaczeniem w duchowym życiu człowieka i ukazać ją jako niezwykle istotny strumień niosącej tę liturgię wielowiekowej tradycji.

Duszpasterze nie mogą również zapomnieć o przykładzie, jaki dają młodemu pokoleniu uczestnicy liturgii²⁴. Prawdą jest, że zarówno katecheci, jak i duszpasterze mają ograniczony wpływ na rodziców, jednakże przykład ich samych, tego jak sprawują liturgię i jak ją przeżywają, może stać się ważnym elementem stymulującym młodego człowieka. Nie możemy bowiem wykluczyć, że część młodych ludzi zniechęca się do liturgii, gdy napotyka rutynę i automatyzm w jej sprawowaniu: te dwa faktory, połączone z przesadnym klerykalizmem, słusznie nazywa się śmiertelnymi wrogami *ars celebrandi*²⁵. Trzeba więc dołożyć wszelkich starań, aby sprawowane przez nas obrzędy zawsze cechowała świeżość, zdrowa pobożność i autentyczne piękno. Dotyczy to celebracji w sytuacjach zwyczajnych, a także nadzwyczajnych. Obejmująca swym zasięgiem cały świat pandemia koronawirusa (SARS-CoV-2) sprawiła, że liturgia z celebracji *live* siłą rzeczy musiała przenieść się do świata wirtualnego. Wielu duszpasterzy bardzo mocno zaangażowało się w to, aby ich wierni mogli uczestniczyć w celebacjach liturgicznych własnych parafii. Transmisje *on-line*, obok nieocenionego pożytku duchowego, stały się również dobrym materiałem badawczym rzeczonyj *ars celebrandi*, a także platformą jej weryfikacji. W wielu przypadkach liturgia rzeczywiście pociągała pięknem i dbałością o szczegóły. Jednakże w wielu transmisjach nie brakowało (i wciąż nie brakuje) antyprzykładów, które również w oczach młodzieży liturgię dewalują, a czasem wręcz ośmieszają.

W duszpasterstwie liturgicznym nie można również bać się docenienia ruchów wprowadzających w wiarę²⁶, chociaż i tu należy wykazać się rozwagą i czuwać nad tym, by liturgia przekazywana w nich mieściła się w ramach powagi i tradycji. Niemniej jednak małe ruchy działające w parafiach dają możliwość głębszego ukazywania sensu i znaczenie tego wszystkiego, co Kościół i jego liturgia nam oferuje.

Autorzy podejmujący kwestie relacji młodzież–liturgia podkreślają, że skuteczność wprowadzania człowieka w przestrzeń celebracji zakłada również jego poważne traktowanie. Młodzi ludzie muszą poczuć, że w są naszymi braćmi, siostrami i partnerami. Wciąż jeszcze pokutująca w polskim duszpasterstwie suro-

płd.-wsch. W budynku wielkości przeciętnego wiejskiego kościółka w Polsce, proboszcz zawiesił na bocznych ścianach sześć ogromnych ekranów, na których transmitowana była ta sama liturgia, która sprawowana była *live* kilka metrów dalej. Na pytanie o motywy takiego rozwiązania, padła zaskakująca odpowiedź: „To jedyny sposób na utrzymanie skupienia moich ludzi, których życie toczy się głównie w ekranach...”.

²³ M. Klöckener, art.cyt., 141.

²⁴ Tamże.

²⁵ Zob. Centro di pastorale liturgica francese, *Ars celebrandi. Guida pastorale per un'arte del celebrare*, Bose-Magnano 2008, 12.

²⁶ M. Klöckener, art.cyt., 141.

wa postawa karcąca coraz częściej przynosi skutki przeciwne oczekiwanym. Nie chodzi tu oczywiście o brak wymagań czy naiwne przyzwalanie na wszystko w imię zatrzymania młodzieży za wszelką cenę. Sztuka partnerstwa i braterstwa w tym względzie polega na umiejętnym wyważeniu tego wszystkiego, co składa się na liturgiczne wychowanie w poczuciu odpowiedzialności, która głęboko zanurzona będzie w autentycznej miłości²⁷.

Na gruncie życia liturgicznego i katechezy liturgicznej bardzo często dochodzi również do niezdrowego ograniczania liturgii jedynie do Mszy św., co może sprawić wrażenie jej banalizacji²⁸. Chociaż to Eucharystia jest źródłem i szczytem działalności Kościoła (por. KK 11; KKK 1324), to jednak należy doceniać cały skarbiec duchowych darów, jaki otwiera przed nami Kościół. Pozamszalne formy liturgiczne lub para-liturgiczne niejednokrotnie bardziej pasują do wrażliwości i mentalności człowieka młodego, a dodatkowo to w właśnie w nich można docenić kreatywność młodzieży. Nie trzeba obawiać się tego, że przez nabożeństwa, medytacje czy wspólnotowe sprawowanie Liturgii godzin stracimy młodych na Mszach św. Jeśli pozamszalna forma liturgiczna ich pociągnie, to najprawdopodobniej i dla nich Eucharystia stanie się „źródłem i szczytem”, gdyż sami do tego dojrzeją.

6. ZAKOŃCZENIE

Pokolenie millenialsów oraz millenialsów plus z całą pewnością różni się od wcześniejszych pokoleń młodych ludzi. Bo chociaż czasy zawsze są inne i zawsze są nowe, to jednak w żadnych innych okresach historii zmiany kontekstualne życia człowieka nie następowały tak szybko, jak w obecnej sytuacji. Przemysław Kisiel zwraca uwagę na fakt, że „swoistość pokolenia współczesnej młodzieży nie jest zjawiskiem samorodnym, jest ona efektem przede wszystkim współczesnych procesów politycznych, społecznych, kulturowych, ekonomicznych, a także (a może przede wszystkim?) technologicznych”²⁹. Stechnicyzowany świat żyje zupełnie inaczej niż jeszcze kilka dekad temu, a przestrzeń życia człowieka, zwłaszcza młodego, również przeniosły się na zupełnie inne, niespotykane dotąd płaszczyzny.

Jednakże te wszystkie zmiany nie mogą oznaczać, że w kwestiach wiary i liturgii millenialsi i ich dzieci zostaną pozostawieni sami sobie. W inicjacji liturgicznej oraz w duszpasterstwie młodego pokolenia trzeba zdawać sobie sprawę ze szczególnej konieczności poszukiwania nowych sposobów zafascynowania go świętym depozytem zawartym w obrzędach Kościoła. Zauważając wyzwania płynące z charakteru współczesnej młodzieży, niezwykle ważne jest dokonywanie liturgicznej akomodacji w taki sposób, by nie tracąc nic ze swej świętości, liturgia Kościoła stała się elementem tożsamości młodych w XXI w.

²⁷ Warto sięgnąć do opracowania: J. Kochel, *Miłość i odpowiedzialność w wychowaniu*, w: *Matri-monio et familiae*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2016, 129–143.

²⁸ Por. M. Klöckener, art.cyt., 143.

²⁹ P. Kisiel, art.cyt., 93.

BIBLIOGRAFIA

- Centro di pastorale liturgica francese, *Ars celebrandi. Guida pastorale per un'arte del celebrare*, Bose–Magnano 2008.
- Curro S., *Giovani e liturgia*, https://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=6978:giovani-e-liturgia&catid=469&Itemid=1055 (dostęp: 28.02.2021).
- Freeman K.J., *Schools of Hellas. An Essay on the Practice and Theory of Ancient Greek Education from 600 to 300 B.C.*, London 1907.
- Giraud C., *Ascolta, Israele! Ascolta, Signore! Teologia e spiritualità della Liturgia della Parola*, Città del Vaticano 2008.
- Godawa G., *Emocjonalne dojrzewanie dzieci i młodzieży w medialnym społeczeństwie*, *Studia Socialia Cracoviensia* 5 (2013) 2, 111–125.
- Gomes Barbosa A., *Głoszenie Jezusa Chrystusa młodzieży jako problem inkulturacji wiary*, *Communio* 11 (1991) 2, 48–58.
<https://info.wiara.pl/doc/144472.Sekularyzacja-nieunikniona-ale-oczyszczajaca> (dostęp: 5.03.2021).
- Jones S.K., *The Microwave Generation: A Tragic Phenomenon Of Non-Achievers*, <https://www.modernghana.com/news/783744/the-microwave-generation-a-tragic-phenomenon-of.html> (dostęp: 2.02.2021).
- Karmolińska-Jagodzik E., *Rozmowy młodzieży z rodzicami, Narracja z perspektywy młodzieży*, *Studia Edukacyjne* 45 (2017), 153–183.
- Kisiel P., *Millennials – nowy uczestnik życia społecznego?*, *Studia Socialia Cracoviensia* 8 (2016) 1/14, s. 83–94, DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/sc.1879>.
- Klöckener M., *Les jeunes et la liturgie: un rapport d'aliénation*, *La Maison-Dieu* 179 (1989), 118–139.
- Kochel J., *Lekcja religii szansą dla ewangelizacji*, *Polonia Sacra* 22 (2018) 2/51, s. 19–39, DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/ps.2498>.
- Kochel J., *Miłość i odpowiedzialność w wychowaniu*, w: *Matrimonio et familiae*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2016, s. 129–143.
- Mariański J., *Sekularyzacja jako megatrend społeczno-kulturowy*, *Relacje Międzykulturowe* 1 (2017) 1, 241–257.
- Myszka L., *Autoidentyfikacje współczesnej młodzieży – przyczynek do dyskusji na temat: Młodzież, czyli kto?*, *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* 2 (2013) 4, 141–163.
- Offmański A., *Nowa ewangelizacja w służbie wiary*, *Colloquia Theologica Ottoniana* 1 (2014), 75–100.
- Potoczny M.R., *Słowo, które staje się obrazem, w tradycji chrześcijan syryjskich*, *Teologia i Człowiek* 37 (2017) 1, 169–188, DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2017.009>.
- Potoczny M.R., *The Theological Significance of Analogy Language in the Teaching of Syria Fathers and Its Impact on Theology of Today*, *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 19/ (2020) 57, 32–45.
- Prymas Belgii: zaakceptować zsekularyzowane społeczeństwo (Radio Watykańskie, 13 XI 2016), <http://gosc.pl/doc/3550432.Prymas-Belgii-zaakceptowac-zsekularyzowane-spoleczenstwo> (dostęp: 05.03.2021).

THE „MILLENNIALS PLUS” LITURGICAL INITIATION PERSPECTIVES AND AN ATTEMPT OF ACCOMODATION

Summary

The present study is a reflection on the state of faith of the young Christian generation belonging to so-called millennials and their children, called here “millennials plus”. In the first part, the author reflects on the level of secularization of the modern world and its impact on youth. Then, the phenomenon of contemporary youth is outlined, along with some characteristics of the millennials generation.

This part is followed by presentation of the liturgical life is in the perspective of the wider reality. At the end of this paper one can find some postulates for pastoral use in the liturgical initiation of the millennial plus generation.

Key words: Liturgy, Youth, Millennials, Liturgical Initiation, Secularization

Nota o Autorze

Mateusz Rafał POTOCZNY, dr hab. prof. UO, liturgista, dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, sekretarz półrocznika „Liturgia Sacra”. Specjalizuje się w liturgiach syryjskich.
Kontakt e-mail: mpotoczny@uni.opole.pl